

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Lynn Hunt. *Writing History in the Global Era*. New York: W. W. Northon, 2014. x+208 sayfa.

M. Talha Çiçek

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü.
talha.cicek@medeniyet.edu.tr

İletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle toplumlar arası etkileşimin artması ve bu durumun, toplumları her anlamda daha çoklu bir yapıya dönüştürmesi, sosyal bilimin diğer disiplinleri gibi tarihçiliğin de geleneksel kategori ve metotlarının yeniden düşünülmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Çok etnikli ve çok kültürlü toplumsal yapıların gelişimi ve bu sürecin ortaya çıkardığı problemler, ulus temelli kurgulanan tarih anlatılarını ve bunun eleştirisi üzerinden yükselen post-modern tarih söylemini, üstesinden gelinmesi zor bir krizin içerisine sokmuştur. Tarihten günümüze uzanan süreçte yeni durumu anlamaya çalışan tarihçiler arasında, ulus-ötesi ve küresel bir tarih anlatısı kurgulama çabalarının son yıllarda büyük artış gösterdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda, yeni durumu anlamamızı kolaylaştıracak olan imparatorluk, göçler, küreselleşme, kültürlerarası etkileşim gibi temalar, tarihçilerin ve diğer sosyal bilimcilerin yoğun ilgisini çekmektedir.

Lynn Hunt'un geçtiğimiz yıl yayınlanan *Writing History in the Global Age* (*Küresel Çağ'da Tarih Yazmak*) başlıklı kitabı, bu anlamda dikkate değer bir historiyoğrafik değerlendirmedir. Yazar, tarihçiliğin küresel çağda karşılaştığı problemleri on dokuzuncu yüzyıldan günümüze uzanan bir

147

Dîvân *DİSİPLİNLERARASI*
ÇALIŞMALAR DERGİSİ

cilt 20 sayı 38 (2015/1), 147-180

tarihsel bağlam içerisinde değerlendirmekte ve bu sıkıntıların aşılması için bazı teklifler sunmaktadır. Kitap, küreselleşmeyle birlikte “tarihin değişen talihinin” incelendiği bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, yazarın birbirinin yerine kullanılabilecek tanımlamalar olarak nitelendiği ve 1950’lerden sonra, alanı etkisi altına alan modern sonrası dönem tarihçiliğinin “kültürel çalışmalar,” “post-yapısalcılık,” “postmodernizm,” “post-kolonyalizm,” “dile dönüş [linguistic turn]” gibi akımlarının eleştirisine ayrılmıştır. Yazara göre, kimlik, cinsiyet, sınıf ve kültür gibi konuları araştırmak, elbette önemlidir. Fakat bu ilgi, küresel yapıların ve ulusötesi temaların ihmal edilmesi neticesini de beraberinde getirmiştir. Dahası, kültürel araştırmalar, modernleşme teorilerini eleştirirken -Foucault dışında tutulacak olursa- bir alternatif önermede başarısız olmuşlardır. Bu durum, kültürel teorilerin bugün yaşanan küresel problemler karşısında yetersiz kalmasına yol açmış ve tarihçileri makro yaklaşımlara yöneltmiştir.

Hunt bir sonraki bölümde bu entelektüel krizi aşmak için sadece küreselleşme teorilerinin kapsamlı bir hikâye önerdiğinden bahsetmektedir. Kitapta küreselleşme, “dünyanın daha fazla karşılıklı olarak bağlanmış ve birbirine bağımlı hâle geldiği bir süreç” olarak tanımlanmaktadır. (s. 52) Yazara göre, bir küresel tarih yaklaşımı geliştirmek, “uluslararası vatandaşlık duygusunu” ve “sadece bir ulusa değil, aynı zamanda dünyaya aidiyeti” teşvik etmek gibi amaçlara hizmet edecektir ve tarihçilik de hızla bu noktaya doğru evrilmektedir. Hunt, tarihsel küreselleşmeyi incelemek için -birisi yukarıdan aşağıya, diğeri de aşağıdan yukarıya olmak üzere- iki metot olduğundan bahsetmektedir. Yazar, Wallerstein’in dünya-sistem analizini birinci yola örnek vermekte, fakat bunun küreselleşme sürecini anlamak için pek de verimli bir tarz olmadığını ifade etmektedir. İkinci yol ise, kahve ve tütün gibi ürünlerin bütün dünyaya yayılmasından küresel ticaret ağlarının gelişmesine uzanan daha anlamlı çalışmaların yapılmasıdır. Bu yüzden, ikinci bölümde aşağıdan yukarıya küreselleşme perspektifleri üzerinde uzun uzadıya durulmaktadır.

Üçüncü bölüm, modernleşme tartışmalarının başlamasından itibaren sosyal bilimin önemli meselelerinden birisi olan “birey” [self] ve “toplum” arasındaki etkileşim meselesi üzerinedir. Bu bölümde Hunt, Foucault’nun “disiplinci” yaklaşımını tartışmaya açmaktadır. Foucault’nun, gerçekliği iktidarın ürettiği, bunun da toplumu ve bireyi şekillendirdiği argümanı, “sosyal” kavramının, tam da sekülerleşme sürecinde kralın iktidarını sınırlandırmak üzere üretilmiş bir meşruiyet kaynağı olduğunu ve kavramın kendisinin bir tarihinin olduğunu ifade ederek eleştirmektedir. Yazara göre, küreselleşmeyle birlikte “zaman” ve “mekân” deneyimlerinde köklü değişiklikler meydana gelmiş; bu da çoğunlukla ulus-devlet temelli olarak kurgulanan sosyal ilişkileri ve “toplum” kavramının anlamını esasl olarak

etkileyerek, onlara, küresel ısınma ve beraberindeki doğal felaketlerin de etkisiyle hayvanları ve doğayı da içine alacak şekilde daha küresel bir nitelik kazandırmıştır.

Kitabın son bölümü ise tarihçilik için yeni bir paradigma kurma ihtiyacının varlığı üzerinedir. Hunt, günümüz için en ideal paradigmanın küreselleşme paradigması olduğunu ve bu paradigmanın da en önemli eksiğinin, geçmişten bugüne uzanan bir hikâyesinin [narrative] olmaması olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre, işte tam olarak bu ihtiyacı karşılamak için küresel bir tarih anlatısı gereklidir. Bu doğrultuda, kitapta ilk olarak eleştirilen şey, modernitenin şekillendirdiği bir tarih dönemlendirmesidir. Eğer küreselleşme ikna edici bir paradigmaya dönüşecekse, küreselci tarihçilerin yapması gereken şey, son noktası modernite olan bir tarih anlatısına karşı çıkmaktır. Hunt küreselleşmeyi, modernitenin bir sonraki aşaması olarak da düşünmemekte; küreselleşme sürecinin modernitenin öncesine dayandığını ifade etmektedir. Kitabın son bölümünde, Batı'da yeni "birey" ve "toplumun" şekillenmesinin, küresel süreçlerin bir neticesi olduğuna dair bazı örnekler de bulunmaktadır. Kitapta ifade edildiğine göre, tarih disiplininin artan katkısıyla birlikte, küreselleşmenin mahiyeti de daha belirgin bir hâl alacaktır. Yeni bir paradigma ihtiyacını ele alma iddiasında olan bu bölüm, daha ziyade mevcut teorilerin eleştirisi üzerinedir.

Mevcut tarihçiliğin problemleri ve oluşan yeni dünyanın ihtiyaçları konusunda oldukça tatmin edici açıklamalar getiren kitap, "teklif" konusunda yeterince belirgin değildir. Küreselleşme paradigmasının, tarih araştırmalarında nasıl kullanılacağı ve küreselleşme paradigmasıyla birlikte nasıl bir tarihsel dönemlendirme yapılacağı konuları kitapta belirtilmemektedir. İskender, Roma, İslam ve Cengiz Han fetihleriyle oluşturulan ve sonraki yüzyıllarda da devam eden, birbirine bağlanmış ve bağımlı hale gelmiş Avrasya toplumlarının o dönemdeki tecrübelerinin bugün küresel tarihçiliğin geliştirilmesindeki anlamına değinilmemiştir.

Kitap, her ne kadar küresel bir tarih yazımı geliştirme iddiasında olsa da, bunu yaparken farklı toplumların ve medeniyetlerin ortak bir küresel paydada nasıl birleştirileceği hususunda yeterince açık değildir. Yani, küresel tarihçilik paradigmasının analiz birimleri açıklığa kavuşmuş değildir. Aynı şekilde, kitapta, küresel tarih yazımının gelişmesinin, aynı dünyaya aidiyet ve dünya vatandaşlığı duygusunu geliştireceği ifade edilmektedir. Dünya-tarihsel analiz birimleri tespit edilmeden bunun nasıl yapılacağı da cevaplandırılması gereken bir diğer sorudur. Kitapta dikkat çeken bir diğer eksiklik de, sayfaların büyük çoğunluğu mevcut tarihçiliğin değerlendirme ve tenkidine ayrılmışken, uzun bir geleneği olan ve küresel tarih yazımının gelişimine katkıda bulunabilecek olan "dünya tarihçiliği geleneğinden" hiç

bahsedilmemesidir. Bu bağlamda Toynbee, Hodgson, McNeill gibi isimler kitapta eleştirilmek için bile zikredilmemişlerdir. Bu konuda anlamlı bir çaba olan *World History Association*'a, kitapta sadece bir kez referans verilmektedir.

Halit Özkan. *Memlûklerin Son Asrında Hadis, Kahire 1392-1517.* İstanbul:Klasik Yayınları, 2012. 240 sayfa.

Abdullah Taha İmamoglu

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
atahaimamoglu@trakya.edu.tr

Günümüzde tarih yazıcılığının sosyal bilimlerle irtibatı giderek artmış ve düşünme biçimi giderek sosyal teorilerin hakimiyeti altına girmiştir. Tarihçiler artık vakanüvis tarzında hikâye etmeyi neredeyse terk etmiş ve sosyal bilimcilerin şemsiyesi altına sığınmışlardır. İslami ilimlerle meşgul olanlar ise tarihçilerle sosyal bilimciler arasında ikilemde kalmış görünmektedirler. Zira, bu iki yazım tarzı arasındaki üslup farkı, İslami ilimlerin tarihini yazmak söz konusu olunca daha da fazla hissedilmektedir.

Öte yandan, modern dönemlerde ortaya çıkmış bir disiplin olarak hadis tarihi yazımı akademik dünyada kendisine belli bir alan açmaktadır. Hadis tarihi alanında çalışan araştırmacılar, kaynak olarak genellikle tabakât kitaplarına yönelmekte ve ilgilendikleri dönemlerde yaşayan muhaddislerin hayatlarını ve onların eserlerini tek tek zikretmektedirler. Ali Vasfi Kurt'un *Endülüs'de Hadis ve İbn Arabi*, Nuri Topaloğlu'nun *Selçuklu Devri Muhaddisleri* ve Selahattin Yıldırım'ın *Osmanlı Dönemi Anadolu Muhaddisleri: Hicri VII-IX. Asır* çalışmaları, bu tarzda ve niceliksel yöntemle ortaya konmuş eserlerdir. Klasik Yayınları *İslam Medeniyeti Araştırmaları* serisinden yayımlanan Halit Özkan'ın *Memlûklerin Son Asrında Hadis* kitabı ise, gerek kaynak çeşitliliği, gerekse metot olarak yukarıda isimleri zikredilen kitaplardan ayrı bir yerde durmaktadır. Özkan, bu çalışmasında sosyal bilim yöntemlerinden ziyadesiyle istifade etmekte ve Memlûkler dönemi ilmî hayatını birçok farklı yönden ele alarak, hadis ilmi açısından genel bir panorama sunmaktadır.